

Bartosz Walicki

Fundacja mszalna pamięci ks. Stanisława Nyrkowskiego

Rocznik Kolbuszowski 13, 103-114

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Fundacja mszalna pamięci ks. Stanisława Nyrkowskiego

Jedną z pobożnych praktyk, które wykształciły się w Kościele na przestrzeni wieków, są rozmaite fundacje kościelne. Są to osoby prawne oraz instytucje prawa kanonicznego i świeckiego, które zostały powołane poprzez akt fundacyjny. W swojej istocie fundacje są kontraktem dwustronnym, polegającym na tym, że fundator przeznaczają określony majątek na konkretny cel, a jednocześnie wskazuje sposób jego administrowania. Tym samym fundacje różnią się od darowizn, które są zwykłym przekazaniem pewnych dóbr na ogólny, bliżej niesprecyzowany cel¹.

Status prawny fundacji kościelnych określił już Sobór w Vienne w latach 1311-1312². Zauważono wówczas potrzebę kontroli ordynariusza nad fundacjami w instytucjach zakonnych. Szerzej tym tematem zajęł się Sobór Trydencki³. Od tej pory rozszerzono pieczę ordynariuszy nad wszystkimi fundacjami. Wydane też zostały normy związane z fundacjami mszalnymi. W późniejszym czasie kwestię fundacji mszalnych regulowały także dekret papieża Urbana VIII *Saepe contingit* z roku 1625 oraz konstytucja papieża Innocentego XII *Nuper* z roku 1697⁴.

Przedsoborowe prawo kościelne ujmowało, że fundacje były majątkiem, który w jakikolwiek sposób został przekazany osobie moralnej

¹ W. Wójcik, *Fundacja*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. V: *Fabry – Górczyński*, red. L. Bieńkowski i in., Lublin 1989, kol. 760.

² Por. Sobór w Vienne (1311-1312), *Dekrety* p. 17, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. II: (869-1312). *Konstantynopol IV. Lateran I. Lateran II. Lateran III. Lateran IV. Lyon I. Lyon II. Vienne*, Kraków 2003, oprac. A. Baron, H. Pietras, s. 571-573.

³ Por. Sobór Trydencki (1545-1563), *Sesja 7. Dekret o reformie*, rozdział 7 i in., w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, Kraków 2005, oprac. A. Baron, H. Pietras, s. 369 i nn; tamże, *Sesja 25/A. Dekret o reformie ogólnej*, rozdział 4 i in., s. 817 i nn.

⁴ W. Wójcik, kol. 761.

w Kościele na zawsze bądź na długi okres poprzez umowę między żyjącymi albo w wyniku zapisu testamentalnego. Jednostka kościelna otrzymywała od fundatora roczne dochody w określonej wysokości, a w zamian przyjmowała na siebie pewne powinności. Mogło to być spełnianie pewnych czynności religijnych (nabożeństwa, procesje i in.) lub realizowanie dzieł charytatywnych (wspieranie sierot, utrzymywanie ubogich itp.). Pod względem prawnym właściwie ustanowiona fundacja kościelna posiadała charakter kontraktu dwustronnego, w którym z jednej strony zachodziła darowizna majątku, a z drugiej zobowiązanie do wykonywania przewidzianych czynności⁵.

Majątek stanowiący uposażenie fundacji mógł być ruchomy (kapitał, papiery wartościowe) albo nieruchomy (grunt, budynki). Warunkiem utworzenia fundacji było oddanie go „po wieczne czasy” albo na okres przynajmniej 40-50 lat, w innym wypadku zamiast fundacji powstawało zwykle „rozporządzenie pobożne”. Majątek musiał też być przekazany na własność kościelnej osoby moralnej; gdyby pozostawał w innych rękach powstałaby tylko fundacja świecka⁶.

Fundacje kościelne były tworzone najczęściej przez osoby świeckie. W większości wiązały się pobożnymi zapisami w testamentach i dotyczyły celebrowania Mszy św. w intencji zmarłego. Niekiedy jednak były również inne motywy fundacji (przykładowo dziękczynne) albo ciężary fundacyjne wiązały się obowiązkami pozamszalnymi (utworzenie ochronki, doposażenie kościoła itp.). Dość rzadko zdarzało się natomiast, by fundację ustanawiali sami kapłani.

Na tym tle interesująco przedstawia się nieznana szerzej do tej pory jedna fundacja mszalna na ziemi sokołowskiej związana z osobą tutejszego proboszcza ks. Stanisława Nyrkowskiego. Duchowny ten urodził się w Leżajsku w roku 1853. Wykształcenie filozoficzne i teologiczne uzyskał w Seminarium Duchowym w Przemyślu. W roku 1875 otrzymał święcenia kapłańskie. Jego pierwszą placówką duszpasterską była Połomia w dekanacie strzyżowskim. Skierowany tam został w sierpniu 1875 roku na mocy dekretu nr 2419⁷.

W pracy przy w kościele pw. św. Mikołaja Biskupa kapłan wspo-

⁵ *Codex Iuris Canonici Pii X pontificis maximi iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab eminentissimo Petro card. Gasparri auctus*, Romae 1919, can. 1544, s. 404-405.

⁶ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Kraków 1933, wyd. 2, s. 352.

⁷ *Schematismus universi venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1876*, Jasło 1875, s. 224.

magął proboszcza ks. Wincentego Machonika, urodzonego w roku 1811, a wyświęconego w roku 1837. Zastąpił tam swojego poprzednika na połomskim wikariacie ks. Mikołaja Burczyka. Do jego obowiązków duszpasterskich należało m.in. głoszenie słowa Bożego i szafowanie sakramentów 2.435 wiernym z Połomi oraz pięciu innych miejscowości: Baryczki, Glinika Charzewskiego, Glinika Zaborowskiego, Piekarówki i Wyznego. Uczył także religii w jednej szkole znajdującej się w tej parafii⁸. Jeszcze przed objęciem jakiegokolwiek beneficjum kapłan z Leżajska nie pozostawał głuchy na potrzeby Kościoła lokalnego i powszechnego. Przykładem może być wykaz ofiar pieniężnych z roku 1879. Według odnotowanych informacji duchowny złożył wówczas kwotę 50 ct na świętopietrze i tyle samo na misje w Bułgarii⁹.

W dziewięć lat po uzyskaniu święceń kapłańskich, po pracy w kilku placówkach duszpasterskich, ks. Stanisław Nyrkowski objął probostwo w Stobiernej, w dekanacie rzeszowskim. W obowiązkach zastąpił dotychczasowego rządcę tej parafii, ks. Ignacego Węgrzynowskiego, wyświęconego w roku 1862, a proboszcza stobierskiego od roku 1871. Funkcję tę spełniał do roku 1897, gdy przeniósł się na analogiczne stanowisko do parafii sokołowskiej w dekanacie leżajskim. Według zachowanych dokumentów, przez pewien czas służył mu pomocą jako wikariusz neoprezbiter ks. Józef Kumorowicz (Chmurowicz), urodzony w roku 1862, a wyświęcony w roku 1886. Pamiętać jednak trzeba, że parafia w Stobiernej nie posiadała wtedy stałego wikariatu. Pod kuratelą ks. Stanisława Nyrkowskiego pozostawało 3.153 parafian ze Stobiernej, Jasionki i Wólki Podleśnej. Troska duszpasterska dotyczyła także prowadzących tam działalność organizacji religijnych: Apostolstwa Modlitwy, Bractwa Wstrzemięźliwości i Żywego Różańca¹⁰.

Jako proboszcz stobierski ks. Stanisław Nyrkowski musiał sprostać ogromnemu wyzwaniu. Po sumie w Poniedziałek Wielkanocny w dniu 7 kwietnia 1890 r. z niewiadomego powodu, prawdopodobnie od wystrzału z moździerza, spłonął kościół parafialny. Jak głosiła notatka prasowa z tego okresu, „Właśnie kiedy licznie na nabożeństwo zgromadzony lud co dopiero opuścił kościół, wybuchł z niewiadomej przyczyny pożar, który we dwóch niespełna godzinach cały drewniany dom Boży w kupę popiołu zamienił. Serce rozdzierająca była ta chwila, kiedy miejscowy ks. proboszcz Stanisław Nyrkowski unosząc Przenajświętszy Sakrament ukazał się na cmentarzu

---

⁸ Tamże, s. 170.

⁹ *Kurenda 9 Konsystorza Biskup. Przemyskiego O. L. r. 1879*, Jasło 1879, s. 78-79.

¹⁰ *Schematismus universi venerabilis Cleri Saecularis & Regularis Dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1887*, Premisliae 1886, s. 173.

kościelnym. Lud z połowy drogi odgłosem dzwonów zawrócony jęknął na ten widok i padł krzyżem na ziemię, najboleśniej wydając łkanie¹¹.

Ks. Stanisław Nyrkowski waleśnie przyczynił się do wzniesienia nowego, neogotyckiego kościoła, murowanego z czerwonej cegły. Początkowo kult Boży był sprawowany w prowizorycznym budynku. Jak informuje kronika stobierskiej szkoły, „Budowa nowego kościoła postąpiła bardzo prędko, bo jeszcze tego samego roku po spaleniu zaczęto wystawiać mury pod nowy kościół. Kościół został zbudowany z datków dobrowolnych zebranych z tamtejszej parafii, z datków konkurencyjnych i kwesty¹². Budowa świątyni została zakończona już w roku 1891. Do dziś świadczy o tym napis na ścianie frontowej: „Ktokolwiek będzie się modlił na tem miejscu wysłuchaj [*sic!*] go Panie, a bądź miłościw R.P. 1891”.

O wydarzeniu pisała również prasa rzeszowska z dnia 6 grudnia 1891 r.: „W Stobierny, dekanacie rzeszowskim, odbyło się dnia 19 z. m. poświęcenie nowo wybudowanego kościoła. Aktu poświęcenia dokonał *ex delegatione* ordynaryatu biskupiego ks. Andrzej Karakulski, dziekan rzeszowski, w asystencji blisko 30 kapłanów i przy udziale tłumów pobożnego ludu tak z parafii, jak i z okolicy. Po poświęceniu kościoła odprawił uroczystą sumę ks. dziekan, a wzniosłe kazanie wypowiedział ks. kanonik Puchalski. Podczas uczty wydanej przez wielce zasłużonego ks. proboszcza Nyrkowskiego, wznosił tenże pierwszy toast za zdrowie Ojca św. i cesarza Franciszka Józefa, poczem p. St. Jędrzejowicz wznosił toast na cześć ks. biskupa, a gospodarz na zdrowie obywatelstwa, mianowicie hr. Jana Zamoyskiego jako kolatora¹³. Oczywiście wykończenie budynku oraz uzupełnianie sprzętów trwało jeszcze przez kilka następnych lat. Wśród sprzętów znalazło się kilka uratowanych z dawnej świątyni; inne trzeba było jednak powoli i wytrwale kompletować.

Podczas pobytu w Stobiernej kapłan zaangażował się mocno w rozwój lokalnej oświaty. Stał m.in. na czele Komitetu Budowy Szkoły, który powołano w roku 1889¹⁴. Pierwsze posiedzenie Komitetu odbyło się 26 grudnia tegoż roku. O szczegółach tych działań informuje stobierska kronika szkolna: „Gdy kościół został wybudowany w roku 1892 śp. Ksiądz Stanisław Nyrkowski powziął myśl wybudowania szkoły. W tym celu jako radny gminy tutejszej przedkładał na posiedzeniach wnioski o potrzebie wybudowania szkoły, o korzyściach z nauki itp. Ale myśl zbożna nie bardzo się przyjęła w tutejszej gminie, gdyż przeważnie wszyscy mieszkańcy byli

¹¹ „Kuryer Rzeszowski”, 1890, nr 8.

¹² Zbiory autora [dalej: AAW], *Kronika szkoły w Stobiernej*, s. 3-4, mps [kopia].

¹³ *Kronika*, „Gazeta Rzeszowska”, 1891, nr 46, s. 3.

¹⁴ B. Urban, S. Wnęk, *Stobierna w latach 1409-1914. Zarys dziejów*, Rzeszów 1998, s. 51.

przeciwni budowaniu szkoły. Znalazł ksiądz jednego z członków gminy przychylnego swoim planom w osobie Jakóba [*sic!*] Wilka dawnego wójta (...). Ksiądz Nyrkowski doniósł do Rady szkolnej okręgowej w Rzeszowie, że tutejsza gmina życzy sobie szkoły. Wówczas Rada szkolna zażądała delegatów gminnych [i zapewnienia, że] zgodzą się na budowę szkoły. Wybrano tedy delegatami księdza Nyrkowskiego, Jakóba Wilka i Bartłomieja Kołodzieja (...)¹⁵. Ostatecznie, dzięki determinacji kapłana i jego zwolenników, doprowadzono do powstania w tej wsi jednoklasowej szkoły ludowej, którą poświęcono 26 września 1893 r.¹⁶ Z powodu licznych trudności zorganizowano ją dopiero w roku 1894.

W dniu 24 listopada 1897 r. ks. Stanisław Nyrkowski przeniósł się do Sokołowa w dekanacie leżajskim. Placówkę tę objął po zmarłym proboszczu ks. Leonie Stokowskim. Jego następcą na probostwie stobierskim został ks. Maksymilian Hajduk, urodzony w roku 1862, wyświęcony w roku 1885. W parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Sokołowie ks. Stanisław Nyrkowski roztoczył opiekę nad 7.704 wiernymi z Sokołowa (2.564), Trzebuski i Kątów Trzebuskich (1.312), Wólki Leżajskiej (1.562) i Wólki Sokołowskiej z Rękawem (1.390). Zaopiekował się również istniejącymi tu zrzeszeniami kościelnymi: Stowarzyszeniem Żywego Różańca, Apostolstwem Serca Jezusowego, Bractwem Trzeźwości i Bractwem Świętej Rodziny. Pod jego kierunkiem w dwóch szkołach na terenie parafii prowadzona była nauka religii.

Nowi parafianie powitali swego duszpasterza bardzo gorąco. Świadectwem tego może być jeden z zachowanych zapisów datowanych na przełom lat 1897/1898. Jest to adnotacja o przeznaczeniu kwoty 26 koron „na bramę tryumfalną dla Ks. Nyrkoskiego” przez mieszczański Komitet Kościoła Świętego Ducha¹⁷. Praca kapłańska ks. Stanisława Nyrkowskiego w Sokołowie nie trwała jednak długo, bowiem zaledwie dwa miesiące. W tym czasie w działaniach duszpasterskich wspierali go dwaj współpracownicy: wikariusz ks. Stanisław Horowicz, urodzony w roku 1872 i wyświęcony 25 lat później oraz katecheta ks. Stanisław Mindowicz, urodzony w roku 1865 i wyświęcony w roku 1888¹⁸.

Nowy proboszcz zmarł na plebanii sokołowskiej w dniu 26 stycznia 1898 r. Powodem zgonu był atak apopleksji. Zapisane wówczas świadectwo

¹⁵ *Kronika szkoły w Stobiernej*, s. 4-5.

¹⁶ AAW, *Plan odnowy miejscowości Jasionka na lata 2008-2015*, Jasionka 2008, s. 11, mps.

¹⁷ AAW, *Księga przychodów i wydatków oraz rozmaitych zapisek od roku 1869 kościoła Św. Ducha w Sokołowie koło Rzeszowa*, s. 128 [kopia].

¹⁸ *Schematismus universi venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1898*, Premislae 1897, s. 146-147, 189.

informuje: „Ksiądz Nyrkowski przeniósł się na probostwo do Sokołowa, żalowany przez całą gminę, dla dobroci serca. Nowym, lepiej uposażonym probostwem nie cieszył się zbyt długo, bo w parę miesięcy po odejściu umarł, raniony apopleksją”¹⁹. Wydarzenia tego nie pominęła również prasa rzeszowska, która 30 stycznia 1898 r. pisała: „Ks. Stanisław Nyrkowski, kanonik honorowy, delegat konsystorza biskupiego dla nauki religii w tut. c. k. gimnazyum i proboszcz w Sokołowie, przeżywszy lat 45, zmarł nagle we środę dnia 26 b. m. na udar sercowy. Ś.p. ks. Nyrkowski, syn tutejszego zacnego obywatela, były uczeń tut. gimnazyum, zaledwie przed kilku tygodniami objął w probostwo w Sokołowie, był od długiego czasu proboszczem w Stobiernej, gdzie odbudował kościół. Zyskał on sobie wielką miłość swoich parafian, był szanowany przez całą okolicę, kochany przez wszystkich, co go bliżej poznali; to też pozostawia po sobie szczery żal i smutek. Cześć pamięci zacnego kapłana!”²⁰.

Pochówek proboszcza sokołowskiego miał miejsce w jego ostatniej parafii, w dniu 29 stycznia 1898 r. Proboszcz sokołowski pochowany został na miejscowym cmentarzu grzebalnym. Niestety, na jego grobie nie został wzniesiony okazalszy pomnik. W późniejszym czasie grób został zniszczony i dziś nie pozostało po nim żadnego śladu. Jeszcze w dniu 19 lutego 1911 r. zgromadzeni na Walnym Zebraniu członkowie sokołowskiej Spółki Oszczędności i Pożyczek na wniosek Jana Ożoga postanowili wydzielić z Funduszu Humanitarnego kwotę 100 koron, z przeznaczeniem na uporzędowanie grobów trzech kapłanów, w tym ks. Stanisława Nyrkowskiego. Trzy lata później, dnia 22 lutego 1914 r., przeznaczono kwotę 100 koron m.in. na wzniesienie pomnika zmarłemu kapłanowi; niestety projekt ten nie doczekał się realizacji²¹. Po śmierci ks. Stanisława Nyrkowskiego tymczasowym rządcą parafii został dotychczasowy wikariusz z sąsiedniego Górna, ks. Stanisław Fróg²², natomiast funkcję kolejnego proboszcza sokołowskiego objął ks. Franciszek Stankiewicz.

Zastanawiające, że żadnego śladu po ks. Stanisławie Nyrkowskim nie można znaleźć w skromnej co prawda sokołowskiej kronice parafialnej²³. Dodać natomiast trzeba, że jedną z nielicznych pamiątek materialnych po tym kapłanie jest okolicznościowa tablica wmurowana w ścianę kościoła

¹⁹ *Kronika szkoły w Stobiernej*, s. 7.

²⁰ *Zmarli*, „Głos Rzeszowski”, 1898, nr 5, s. 2.

²¹ Archiwum Banku Spółdzielczego w Sokołowie Małopolskim, Księga protokołów z walnych zebrań Spółki Oszczędności i Pożyczek w Sokołowie k/Rzeszowa, s. 29, 41.

²² *Kronika*, „Głos Rzeszowski”, 1898, nr 6, s. 2.

²³ Por. Archiwum Parafialne w Sokołowie Małopolskim, Pamiętnik parafii sokołowskiej, b.s.

parafialnego pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny w Stobiernej. Wyrity na niej został złożonymi literami napis: „† Ś.P. KS. STANISŁAW NYRKOWKI PROBOSZCZ TUTEJSZY OD R. 1884 DO R. 1897 ZBUDOWAŁ TEN KOŚCIÓŁ PROSI O MODLITWĘ”²⁴.

Warto zauważyć, że zgromadzeni na ceremonii pogrzebowej duchowni podjęli inicjatywę utworzenia tzw. wieczystej fundacji mszalnej za duszę zmarłego duszpasterza. Środki na to pochodziły z ich własnych ofiar. Odtąd corocznie w dniu śmierci ks. Stanisława Nyrkowskiego za jego duszę miała być celebrowana jedna śpiewana Msza św. żałobna²⁵. Akt fundacji mszalnej informował szczegółowo: „Kapłani zgromadzeni w Sokołowie dnia 29 stycznia 1898 r. na pogrzebie śp. ks. Stanisława Nyrkowskiego, byłego proboszcza w Stobierny, a od 24 listopada 1897 r. proboszcza w Sokołowie, na wniosek Przewielebnego Ks. Jędrzeja Karakulskiego Dziekana Rzeszowskiego, złożyli w dzień pogrzebu i w czasie późniejszym sumę 190 koron w. a. na wieczystą fundację mszalną za duszę śp. ks. Nyrkowskiego Stanisława, mającą się ustanowić przy kościele parafialnym w Stobierny. (...) podpisany proboszcz rzymsko-katolickiej parafii w Stobierny (...) w imieniu własnym i swoich następców w duszpasterstwie oświadcza, iż fundację tę przyjmuje i obowiązuje się za odsetki od tego kapitału fundacyjnego pobierane odprawiać w kościele parafialnym w Stobierny corocznie w rocznicę śmierci śp. ks. Stanisława Nyrkowskiego, z odśpiewaniem *Salve regina* i wydzwonieniem po Mszy św, tudzież zapowiedzeniem ludowi w poprzednią niedzielę. Zarazem obowiązuje się podpisany pokrywać z rzeczonych odsetek wszelkie z odprawieniem tego nabożeństwa połączone wydatki liturgiczne i czuwać nad nienaruszalnością i całością kapitału fundacyjnego, zastrzegając jednak, aby dochód z tej fundacji nie był nigdy zaliczany do kongruy proboszczów w Stobierny. W dowód czego wystawia podpisany niniejszy akt fundacji w trzech równobrzmiących egzemplarzach, z których jeden będzie zachowanym w archiwum parafialnym w Stobierny, drugi w Archiwum Najprzewielebniejszego Konsystorza obrządku łacińskiego w Przemyślu, a trzeci w archiwum Wysokiego C. K. Namiestnictwa we Lwowie i takowe przy wyciśnięciu pieczęci parafialnej wobec uproszonych świadków własnoręcznie podpisują. Działo się w Stobierny dnia 6 października 1900 r.”

---

²⁴ B. Walicki, *Proboszcz sokołowski ks. Stanisław Nyrkowski*, „Kurier Sokołowski”, 2006, nr 5, s. 23-24.

²⁵ B. Urban, S. Wnęk, *Z dziejów parafii Stobierna w latach 1789-1999*, Stobierna 1999, s. 28.

Świadcami podpisania aktu fundacyjnego byli: Czesław Piórecki i właściciel Jasionki Stanisław Jędrzejowicz²⁶.

Jak już wspomniano, donatorami fundacji byli w większości kapłani. Byli to księża tworzący prezbiterium kilku dekanatów diecezji przemyskiej: głogowskiego, leżajskiego, rudnickiego i rzeszowskiego. Nadto wśród darczyńców znaleźli się ks. z Kolbuszowej z ówczesnej diecezji tarnowskiej, nieznanego bliżej eksbernardyn ks. Leopold Gorzelec oraz rodak sokołowski ks. Marcin Murdza pracujący w tym czasie w Sanoku. Prócz duchownych pewne skromne środki przekazało również kilka osób świeckich. Nie brakło wśród nich zarówno przedstawicieli posiadaczy ziemskich, przykładowo Heleny Jędrzejowiczowej, jak i reprezentantów niższego stanu, dla przykładu służącego Tomasza Guzka.

Fundatorzy złożyli ofiary w zróżnicowanej wysokości wahającej się od 40 halerzy aż po 40 koron. Większość z nich wynosiła od 3 do 6 koron. Zbiórka pieniędzy na utworzenie fundacji zaowocowała zgromadzeniem kwoty 189 koron 40 halerzy. Dodatkowo 10 koron 60 halerzy przekazał następca ks. Stanisława Nyrkowskiego w Stobiernej, ks. Maksymilian Hajduk. On również pokrył koszty ustanowienia fundacji. Wykaz osób będących fundatorami oraz wysokość złożonych przez nie ofiar pieniężnych zawiera poniższa tabela²⁷.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Złożona kwota
1.	Ks. Józef Chmurowicz	Proboszcz w Przybyszówce	40 koron
2.	Ks. Stanisław Siara	Proboszcz w Krasnem	20 koron
3.	Ks. Wojciech Żebracki	Proboszcz w Zaczerniu	20 koron
4.	Ks. Henryk Siarkowski	Proboszcz w Mrowli	10 koron
5.	Ks. Józef Gryziecki	Proboszcz w Woli Zarczyckiej	6 koron
6.	Ks. Stanisław Sypniowski	Ekspozyt w Łętowni	6 koron
7.	Ks. Józef Mytkowicz	Proboszcz w Giedlarowej	6 koron
8.	Ks. Józef Mindowicz	Katecheta w Sokołowie	6 koron
9.	Ks. Jan Markiewicz	Proboszcz i dziekan w Kolbuszowej	4 korony
10.	Ks. Wincenty Dąbrowski	Proboszcz w Raniżowie	4 korony
11.	Ks. Czesław Królikowski	Proboszcz w Dzikowcu	4 korony
12.	Ks. Stefan Momidłowski	Doktorant teologii	4 korony

²⁶ Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu [dalej: AAPrz], teczka: „Parafia Stobierna 1”, sygn. 252/1, Akt fundacji mszalnej za duszę śp. ks. Stanisława Nyrkowskiego.

²⁷ AAPrz, sygn. 252/1, Wykaz datków złożonych na fundację mszalną za duszę śp. ks. Stanisława Nyrkowskiego.

13.	Ks. Jan Klimek	Proboszcz w Głogowie	4 korony
14.	Ks. Józef Stafiej	Proboszcz w Staromieściu	4 korony
15.	Ks. Tomasz Sobota	Ekspozyt w Rakszawie	4 korony
16.	Ks. Władysław Lechowski	Proboszcz w Jeżowem	4 korony
17.	Ks. Leopold Gorzelec	Eksbernardyn	4 korony
18.	Ks. Stanisław Fróg	Wikariusz w Górnice, administrator w Sokołowie	4 korony
19.	Ks. Feliks Sękiewicz	Proboszcz w Rudniku	2 korony
20.	Ks. Michał Patla	Wikariusz w Żołyń	2 korony
21.	Ks. Marcin Murdza	Wikariusz ad personam w Sanoku, rodak sokołowski	3 korony
22.	Helena Jędrzejowiczowa	Jasionka	10 koron
23.	p. Darowski	Rakszawa	10 koron
24.	Siostry Służebniczki	Dom zakonny w Jasionce	2 korony
25.	Czesław Piasecki	Rządca dóbr w Stobiernej	4 korony
26.	Tomasz Guzek	Służący ks. Stanisława Nyrkowskiego	2 korony
27.	Anna Wisz	Jasionka	40 halerzy
Razem			189 koron 40 halerzy

Aby fundacja mogła zaistnieć, wymagana była pisemna akceptacja miejscowego ordynariusza. Ten zaś, zanim wyraził swoją zgodę, musiał się upewnić, czy dana instytucja kościelna – w tym przypadku parafia w Stobiernej – jest w stanie podjąć przyjmowanym zobowiązaniom bez zaniebdywania dotychczasowych powinności. Zadaniem ordynariusza było też przekonanie się, czy dochody z przekazanego majątku odpowiadają nałożonym obciążeniom według lokalnych warunków. On również określał ostatecznie wysokość uposażenia i rozdział dochodów w przypadku wypełnienia różnych czynności wynikających z fundacji²⁸. Istotne również, że żadnego wpływu na przyjęcie, ustanowienie i zarząd fundacji nie miał patron miejscowego kościoła, którym był wówczas w Stobiernej, podobnie jak i w Sokołowie, hrabia Jan Władysław Zamojski²⁹.

Przepisy prawa kościelnego stanowiły, że pieniądze lub przedmioty ruchome stanowiące uposażenie fundacji należało złożyć na przechowanie w bezpiecznym miejscu, wskazanym przez ordynariusza miejsca. Zalecano, aby ruchomości sprzedawano, a wszelkie pieniądze lokowano ostrożnie i korzystnie. Decydujący głos miał tu ordynariusz, choć powinien on wysłuchać zdania zainteresowanych stron, a także zasięgnąć opinii diecezjalnej

²⁸ *Codex Iuris Canonici*, can. 1545-1546, s. 405.

²⁹ Por. *Schematismus anno Domini 1898*, s. 189.

rady ekonomicznej³⁰. Tak też miało miejsce w tym przypadku. Informował o tym akt fundacyjny: „Za złożoną sumę zakupiono obligację galicyjskiego funduszu propinacyjnego Serya E. Nr 13164 nominalnej wartości 100 złr czyli 200 koron w. a. Gdy tym sposobem kapitał fundacyjny według ustaw został zabezpieczony, przeto podpisany proboszcz rzymsko-katolickiej parafii w Stobierny potwierdza odbiór tej obligacji funduszu propinacyjnego Serya E. Nr 13164 na 100 złr czyli 200 koron w. a. opiewającej”³¹.

Stosowna prośba o zatwierdzenie fundacji mszalnej za ks. Stanisława Nyrkowskiego została złożona do Konsystorza Biskupiego w Przemyślu w dniu 20 października 1900 r. Uczynił to proboszcz stobierski ks. Maksymilian Hajduk. Przesłał on jednocześnie trzy egzemplarze aktu fundacyjnego i obligację galicyjskiego funduszu propinacyjnego jako kapitał fundacyjny³². Inicjatywa duchowieństwa zyskała akceptację i uznanie władz kościelnych, które już 27 października 1900 r. postulowały u C. K. Namiestnictwa we Lwowie, aby zaaprobowало akt fundacji. Zaznaczały zarazem, że wszystkie dokumenty zostały przygotowane zgodnie z obowiązującymi przepisami³³.

Kilka miesięcy później, 5 kwietnia 1901 r., Konsystorz Biskupi w Przemyślu wezwał ks. Maksymiliana Hajduka, by w ciągu 8 dni przedłożył obligację propinacyjną wraz z arkuszem płatniczym na kwotę 200 koron na rzecz opisywanej fundacji mszalnej. Jednocześnie zażądano od proboszcza deklaracji co do przyjęcia fundacji z dokładnym określeniem przyjętej powinności, którą było coroczne celebrowanie Mszy św. śpiewanej w dniu 26 stycznia wraz z odśpiewaniem hymnu *Salve Regina* i wydzwonieniem po Mszy św. Prócz tego kapłan obowiązany był zapowiadać wiernym Mszę św. intencyjną w niedzielę poprzedzającą 26 stycznia. Konsystorz zalecił też, aby dodać zastrzeżenie, że dochód płynący z fundacji nigdy nie będzie wliczany do kongruy (uposażenia) plebana w Stobiernej³⁴.

Kolejnym krokiem było przesłanie przez Konsystorz Biskupi pisma i deklaracji proboszcza ze Stobiernej do władz namiestniczych we Lwowie. Uczynione to zostało w dniu 20 maja 1901 r.³⁵ W tym samym dniu fun-

³⁰ *Codex Iuris Canonici*, can. 1547, s. 405.

³¹ AAPrz, sygn. 252/1, Akt fundacji mszalnej za duszę śp. ks. Stanisława Nyrkowskiego.

³² AAPrz, sygn. 252/1, M. Hajduk, Pismo do Konsystorza Biskupiego w Przemyślu z 20 października 1900 r.

³³ AAPrz, sygn. 252/1, Pismo Konsystorza Biskupiego w Przemyślu do C. K. Namiestnictwa we Lwowie z 27 października 1900 r.

³⁴ AAPrz, sygn. 252/1, Pismo Konsystorza Biskupiego w Przemyślu do Urzędu Parafialnego w Stobiernej z 5 kwietnia 1901 r.

³⁵ AAPrz, sygn. 252/1, Pismo Konsystorza Biskupiego w Przemyślu do C. K. Namiestnictwa we Lwowie z 20 maja 1901 r.

dacja została zatwierdzona przez biskupa przemyskiego Józefa Sebastiana Pelczara. W imieniu hierarchy i z ramienia Ordynariatu Biskupiego dokument podpisał ks. Teofil Łękawski. Świeckiego usankcjonowania prawnego fundacji dokonali urzędnicy C. K. Namiestnictwa we Lwowie dnia 12 lipca 1901 r.³⁶

Prawo kanoniczne stanowiło, że sama fundacja istniała i wchodziła w życie po sporządzeniu aktu fundacyjnego. Miało tak miejsce nawet w przypadku fundacji dokonanej tylko w formie ustnej. Odpowiednie dokumenty przygotowywano w dwóch egzemplarzach. Jeden z nich trafił do archiwum kurii biskupiej, a drugi przekazywano do archiwum instytucji kościelnej przyjmującej fundację³⁷. Tak też było w przypadku fundacji mszalnej pamięci ks. Stanisława Nyrkowskiego. Jeden egzemplarz aktu fundacyjnego trafił do akt konsystorialnych, a drugi został przesłany do Urzędu Parafialnego w Stobiernej. Trzeci egzemplarz C. K. Namiestnictwa we Lwowie zatrzymało w swojej dokumentacji³⁸. Jednocześnie zobligowało ono ks. Maksymiliana Hajduka, aby uiszczył należność prawną od fundacji, czerpiąc z odsetek kapitału fundacyjnego. Wysokość tej opłaty miał określić „w swoim czasie C. K. Urząd Podatkowy w Rzeszowie”³⁹.

Warto tu też podkreślić, że fundacja pobożna po jej zatwierdzeniu nie była pozostawiana wyłącznie w gestii danej instytucji kościelnej. Kanony nakazywały jak najsumienniejsze wypełnienie przyjętych ciężarów fundacyjnych. Kontrolę nad tym spełniał miejscowy ordynariusz. W razie potrzeby mógł on przeprowadzić wizytację, aby dokładnie zbadać realizowanie przyjętych powinności. Zarządca fundacji musiał również corocznie składać swoim przełożonym sprawozdanie z wykonywania obowiązków fundacyjnych. Miało to na celu odpowiednie zabezpieczenie fundacji i troskę, aby fundacje nie były zaniedbywane i samoistnie nie zanikły. Z tego też powodu przy każdym kościele istniał wykaz poszczególnych fundacji i wynikających z nich ciężarów, który musiał być przechowywany w bezpiecznym miejscu. Rządca kościoła był też zobowiązany prowadzić razem z księgą stypendialną księgę fundacji. Zapisywano w niej zarówno czasowe bądź wieczyste fundacje, jak i ich wypełnianie, czyli przykładowo celebrowane Msze św. z podaniem dokładnych terminów⁴⁰.

³⁶ AAPrz, sygn. 252/1, Akt fundacji mszalnej za duszę śp. ks. Stanisława Nyrkowskiego.

³⁷ *Codex Iuris Canonici*, can. 1548, s. 405.

³⁸ AAPrz, sygn. 252/1, Pismo C. K. Namiestnictwa we Lwowie do Konsystorza Biskupiego w Przemyślu z 12 lipca 1901 r.

³⁹ AAPrz, sygn. 252/1, Pismo Konsystorza Biskupiego w Przemyślu do Urzędu Parafialnego w Stobiernej z 27 lipca 1901 r.

⁴⁰ *Codex Iuris Canonici*, can. 1549, s. 405-306.

**Foundation of the Mass for remembrance of Rev. Stanisław
Nyrkowski
Summary**

One of the pious practices that has developed in the Church over the centuries was the church foundations. In their essence they were bilateral contracts in which the founder donated a certain property for a specific purpose, and at the same time he showed how to administer that property. In most cases foundations were associated with pious bequests in wills and they concerned celebrating the Holy Mass for the deceased. One of such foundations was the foundation of the Mass connected with the person of Rev. Stanisław Nyrkowski. He was born in Leżajsk in 1853. In 1875 he was ordained a priest. From 1884, he was a parish priest in Stobierna, and from 1897 in Sokołów, where he died on 26 January, 1898.

The priests who gathered at the funeral ceremony took the initiative to create so-called perpetual foundation of the Mass for the soul of the deceased. The amount of 200 K. was deposited for that purpose. The donors included 21 priests from the deaneries: Głogów, Leżajsk, Rudnik and Rzeszów, a fellow priest from Sokołów and one from Kolbuszowa, the then Diocese of Tarnów. In addition, five laypeople and the Little Servant Sisters from Jasionka made some donations. The request for approval of the foundation of the Mass for Rev. Stanisław Nyrkowski was submitted to the Consistory of Bishops in Przemyśl on 20 October, 1900. It was approved by the Bishop of Przemyśl Józef Sebastian Pelczar on 20 May, 1901.